

Kîtharaka i Kîega

Tharaka

Transition Primer

Kîtharaka i Kîega

Tharaka is Nice

A Transition Primer in Kitharaka Language

Written by John Nguu & Albert Kathenya

Consultant: Leila Schroeder

Checked by: Kithinji Kindiki

Illustrations on Pages 2, 6 and 12 done by Kenny Woodrow

Layout: Godfrey Kipsisey

This publication was funded by WBT USA

Tharaka Language Programme

P.O. Box 59 Chiakariga, Tharaka District, Kenya

First Edition
(200 copies)

Reprint 2000
100 copies

Second reprint 2002
200 copies

Published in 1998
by
BTL (E.A.)
P.O. Box 44456
Nairobi, Kenya

©BTL, 1998

Copy-printed by
SIL
P.O. Box 44456
Nairobi

ISBN 9966-954-19-8

PREFACE

This book has interesting Tharaka stories. These stories were written and compiled in a workshop that held at Ruiru Conference Centre. The workshop was organized by BTL. The main objective of the workshop was to teach participants skills through STEPS (Strategic Training for Equipping people with Scripture use).

These stories and lessons have been written to help Tharaka speakers who know how to read and write in other languages (ie English, Kiswahili and Kimenti) to be able to read Tharaka too.

Tharaka people are Bantu speaking group who live in the lower plains to the East of Mount Kenya. They are about 100,000 people in number. They occupy Tharaka District of Eastern Province of Kenya.

MANTÛ MA MBERE

Îbuku rîrî i rîa ngono cia Kîitharaka ira ciandîkirwe îgiita rîa ûrutani bwa wandîki bûra bwarî Rûirû BTL.Conference and Training Centre. Ûrutani bûbû bwarûthîitwe i gîkundi kîa BTL. Mworooto wa ûrutani bûbû waarî wa kûrutana antû mantû marî gîtûmi mûno, kaingo beegua barî na ûmenyo bwa gûtûmîria Bibiria ta bu (STEPS-Strategic Training for Equiping People with Scripture Use).

Ngono ino ciandîkîitwe kaingo itetheeria antû bara baiyî kûthooma ndwaria ingî ta gîcûnkû, gîicwairi na Kimenti, na baiyî Kîitharaka.

Kîthoomo kîa 1

A, a

aka

aka	a
a ka	a ka
a	aka

ka	a	bu
ri	ma	mba
ba	ku	ta

kabuku
kabaka
kathanju
karatati
bamba
mata

Aka

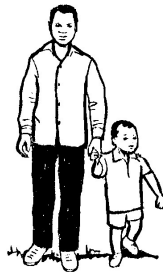
Aka beekagîra marinda. Ngai aûmbire mûka kuuma rûbaruni rwa muntû mûrûme.

Antû arûme ibeendaga aka bao n'untû i bo barûthaga mîciî. Mûciî ûtarî na mûka ûtitîyawa n'antû. Aka i bo barugaga irio mîciî.

Kîthoomo kîa 2

B, b

baaba

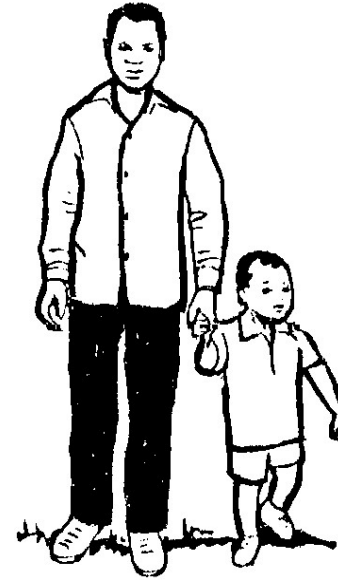

baaba
baa ba
baa

baa
baa ba
baaba

mba	ra	ba
ti	ka	baa
thi	nga	nda

bamba
baranda
barabara
kabanga
baati
kabaati
kabaka
baathi

Baaba

Úyû i baaba. Baaba nambendete mûno, îndî rîra mbîîîtie nanturaga. Ntugû îmwê nkûthi kûrîîithia ndaata mbûri, nangwatire aantura mûno ndaatigaria mwoyo ûmwê ta wa ngûkû.

Rûûni nkûthi kûrîîithia ntaata mbûri. Kwogu gûcûnua ti kwîrwa îka ûrîe.

Kîthoomo kîa 3

E, e

ega

ega	e
e ga	e ga
e	ega

ga	e	ra
ba	ri	a

endia
eneeria
eteera
eba
enda
ereka
eria
erekobuta
keere
enja

Ega

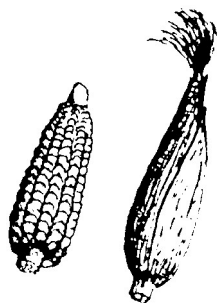
Nûû ataiyî kwegâ îtankâ? Îtankâ rîegagwa, rîru rîkaruwa.
Ntugû îmwê, maama aambîtire aambîira, “Ega îtankâ rîrî tûruge.”

Ndarîyûkia ndarîega twaruga. Îtankâ rîrugîîtwe na mûtu wa
mwere rîrî nkima îrî mûrîo mûno.

Kîthoomo kîa 4

Mp, mp

mpempe

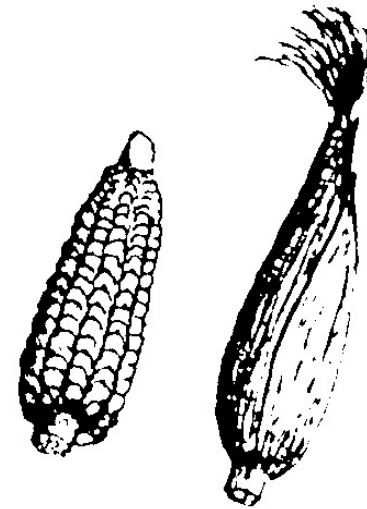

mpempe
mpe mpe
mpe

mpe
mpe mpe
mpempe

ri	mpi	ka
thi	mpe	go
ro	mpa	mpo

mpempe
mpengero
mpigo
mpuria
mpako
mpandi
mpanda
mpogoro
mparika
mpoothi

Mpembe

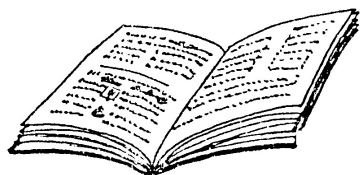
Îno i mpembe, mpembe îrî mûndani wa Njerû. Mpembe i biakûrîa biega mûno. Mûrîmi aanda mpembe, îkaraga bantû a mîeri îthatû îkîîya gûkûra îkinyia îgiita rîa kûrîîwa.

Mpembe îrî mûrîo mûno îruganîrîtue na mbooco. Kaîrî mpembe îrî mûtu wa kûruga nkima. Ûrookia mpembe îmbîthî ûkeegua? Ûkamîokia, itû aba ûtitiga i mûrîo!

Kîthoomo kîa 5

Î, î

îbuku

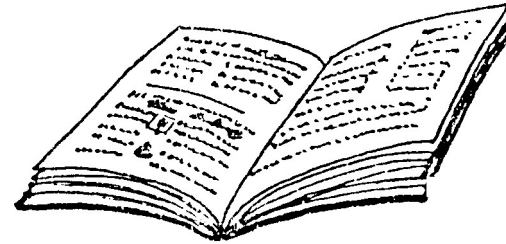

îbuku	î
î bu ku	î bu
î bu	î bu ku
î	îbuku

ma	î	rû	ki
û	ta	mpa	go
ku	ri	bu	i

Mûkûûrani wa (î, i)

îta	ita
ûrîrî	ûriri
kîra	kira
îra	ira
ngîrî	ngiri
înu	inu

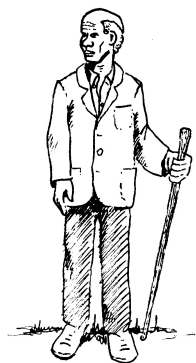
Îbuku

Njerû yûkia îbuku tûkathoome Kîtharaka. Njerû i mûrutwa wa kîraci kîa mbere. Nendeete kûthooma îbuku rîa Kîtharaka mûno. Njerû aakinya mûciî akaanyua ûcûrû, rîru acooke athoome îbuku rîake. Mûrutwa tuma ûcoore na îbuku na ûgakûrûka kîgerio bwega. Mûrutwa înûka bwega na ûtigatîre cukuru rûû.

Kîthoomo kîa 6

Û, û

mûkûrû

mûkûrû	û
mû kû rû	rû
kû rû	kû rû
rû	mû kû rû
û	mûkûrû

kû	î	kûû	ra
ka	mû	boo	rû
ta	ko	kuu	ra

Mûkûûrani wa û, u

kûûra	kuura
kûra	kura
kûûma	kuuma
ûûgû	ûgu
ncûgû	ncugu
tûra	tura

Mûkûrû

Ûyû i mûkûrû. Akûrû ibeega n'untû ibagwatithanagia mîciî. Mûkûrû ûyû eetawa Ntamwenda. Ntamwenda n'wa îrika rîa Kîandeke. Rîra arî mûciî nagonagia twana twa mwana wake na agatûrutana gûkaraga na nthoni imbega. Ntugû îmwê bakari nthî ûgoro, aanjîria kûbagonia ngono cia nyamû. Aacooka abagwatithia ntaî. Abeera, “Wataani ntaî.” Na bo bauga, “Twagwata.” Abeera, “Kaninkinayiû!” Bonthe baûka na ntheko, n'untû bataamenyaga îcookio. Aacooka abeera, “Ninteeni mbûri.” Na bo bamwîraa, “Yûkia”. Mûkûrû auga, “Kuruuu! mbûri ciakwa i mbeega i kanyiûrû ka ndaa!” Baatheka nkûrûki. Ntamwenda akîthiria abeera, “Mûkûrû natûmawa i kûrumwa atarumawa.”

Kîthoomo kîa 7

C, c

cûûcû

cûûcû
cûû cû
cûû

cûû
cûû cû
cûûcû

cû	cu	mbu	bu
caa	ri	cûû	ni
ngi	ru	mu	ci

Ûcûrû
caai
cabuni
mûcuuro
ciringi
cambuca
cukaarî
cûûria
curuarî
cubu

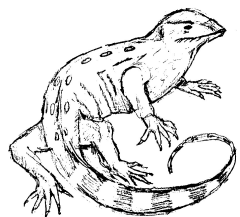
Cûcû

Cûcû eetawa Ciarigicû. Ntugû îmwe cûcû naayire wetû atûnintîra nkima ya matanka. Tûkûmwonera araaya, niû na twana tûra tûngî, itwamûthagaanire na rwîro. Kanyore amûûria, “Imbi watûreetera cûcû?” Cûcû n'wee amwîra, “Ndabûreetera nkima ya matanka ûyû'akwa.” Twinthe twanjîria gûtûûbatûûba i mûrîo tûkiugaga, “Guri, guri kaaba cûcû aaya.” Tûgûkinya mûciî Karigû amûkundia ûcûrû. Cûcû akûbûnyua, eeta Karigû amwîra, “Ûyû'akwa, nwabu ûgaakiagîrwa i twana twa mwana woogu.” Naati tûkûrîa nkima, twathi kûthekania kîaragooni.

Kîthoomo kîa 8

Nc, nc

ncaana

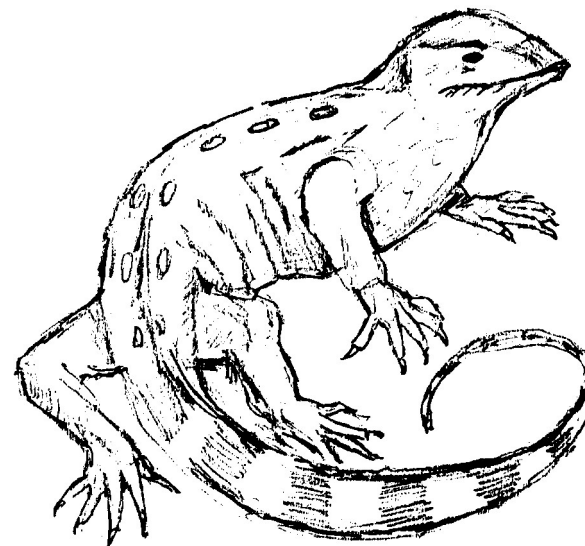

ncaana
ncaa na
ncaa

ncaa
ncaa na
ncaana

cûû	go	ri	na
nci	ca	bi	kaa
ncaa	ncûû	mbu	ra

ncaabi
ncaana
ncoobi
nciri
ncigo
ncûgû
ncugu
ncûûra
nceere
nceng'u

Ncaana

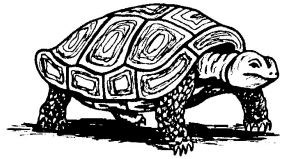
Ncaana i nyamû ikari ta nkou. Îrîyaga tûnyamû tûniini ta irabuutia, mpandi, magu na tûnyamû tûngî ta tûtu. Îgiita rîa thaano îtweyaga mûtîni ikamaama kii na îgakara ta nyamû îнкуû îbobeete ta kîemba. Mbura yaura înyunyaga mûguû ikaimba ikagana bûra gûkeere. Ûkamîringithia rîru, tiga aba! Bûraûra bûra!

Ûkoona yincîtie îkîrîa magu îkiraga ki îtakûng'unyia, nwa ta mbea mûtuuni.

Kîthoomo kîa 9

Nk, nk

nkuru

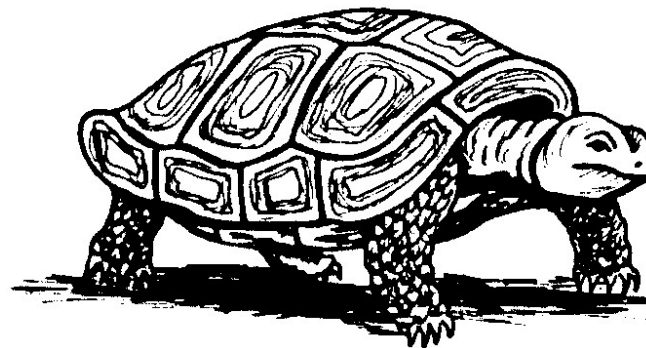

nkuru
nku ru
nku

nku
nku ru
nkuru

î	nci	nku	na
û	ncaa	nko	go
ku	bu	cû	rû

nkoro
nkombo
nkonde
nkarî
nkoobi
nkûrûngû
nkariûnga
nkonge
nkonjo
nkararû

Nkuru

Mûthenya ûmwe nkuru nîetire nyamû cionthe mûcemanio.

Nkuru yeera nyamû na nyoni ira ciayire, “Imbîtîitwe mûranûni matuuni, na inkwenda bwiinthe bûmbire.”

Nyamû cionthe cietîgîria. Nkuru yaromba nyoni maguanje yecinîka kaingo yûmba kûburûka kîatho gîakinya. Nkuru yauga kîra nyamû yîcererie riîtwa rîra îgeetawa mûranûni. Yoo yauga, “Niû ngeetawa ‘Bwinthe’.” Kîatho gîgûkinya, nyamû cietia cionthe mûranûni. Irio bikûreetwa cierwa “i bia bwinthe.” Nkuru yayûkia yatinda kûrîa yonka. Nyamû ira ingî na nyoni ciatinda na yûûra. Nyoni ciaûka igîkûûraga mbûi ira ciete nkuru. Ciatiga nkuru noogo yonka.

Nkuru yatûmana yauga, “Bwathi bwîre mwekûrû wakwa ambaigîre into biinyu nja nkaaya rûû.” Nyamû inu, cierire mwekûrû wake aige maiga, ibanga na mathoka nja. Nkuru yebarûkia yagwa intoni biûmo yarebûkanga. Mûgao agwîtwa, irîo aacookanîrie nkuru. Agu noo nkuru yaumire na mathendû.

Kîthoomo kîa 10

Nth, nth

nthaka

nthaka
nthaka
nthaka

ntha
nthaka
nthaka

ntha	ntho	nthe	ncaa
ndû	ng'a	ko	bi
nthi	ro	ga	na

nthoroko
nthang'a
nthenge
nthuga
nthente
nthendû
nthingo
nthiko
nthooki
nthingi

Nthaka

Mwîyî aakûra ataanawa agatuîka nthaka. Nthaka cia tene ciakaraga gaarûni ikîrutanawa kîrîra n'akûrû amwe na nthaka ira nkûrû. Nthaka cia tene iciarutanawa nthoni imbega kaingo bataaga nthoni. Ibaarutanawa bûra baûmba gûtîiyaga athoni, bagina, eekûrû ba nthuke cia bagina, akûrû, aîyî, aarî, beethe na marika monthe.

Nthaka yakinyithia îgiita rîa kûgûrana, yaathiyaga îgakeethia mwarî ûra îkwenda na beendana, akîmûkîria mwanka akamûreeta mûciî kwao. Mwarî aathiria ntugû ithatû kana inya kwa bamûthaka, neenûkagua n'aruagina ba bamûthaka barî na kaana ga kaarî gatongoreretie mbûri. Weegua mûthaka nakwendwa kinya n'aciari, mbûri îmwe nîatigawa kwa ba mwarî amwe na mwarî mwene. Rîru îthe wa nthaka akîanjîria kûthooka na akîraayia, na riru irîo aanenkagîrwa mûka wa mwana.

Kwogu nthaka yaagûrana, îtuîkaga mûkûrû arî na mûciî wake.

Kîthoomo kîa 11

N', n'

n'ûntû

n'ûntû
n'û ntû
n'û

n'û
n'û ntû
n'ûntû

mbû	kî	cu	n'a
nku	no	ka	na
ci	n'u	ra	ntu

Mûkûûrani wa n', n

n'ûntû nucu
n'antû naka
n'ûrutani nuku
n'îcea nora
n'ûmma

N'ûntû

Mûrango n'athiire cibitarî n'ûntû n'ûmwayie.
Agûkinyire cibitaarî antû bonthe bamwîgua kîao, n'ûntû
n'ûmwayie mûno. Antû ibamwendete mûno.